

Lietuvos jurisdikcijos patrauklumo vystyti tvarų verslą didinimo analizė

2025 m. birželis

Finansuoja
Europos Sąjunga
NextGenerationEU

NAUJOS KARTOS
LIETUVA

Įžanga

Esame gerame kelyje. Svarbiausia – neprarasti pagreičio

Per trejus metus, praėjusius nuo Lietuvos tvaraus finansavimo strategijos¹ siūlymo siekiant didinti Lietuvos patrauklumą vystyti tvarų verslą paskelbimo, nuveikta nemažai: parengtas 2023–2026 metų Lietuvos žaliųjų finansų veiksmų planas², kurį įgyvendinant Nacionalinio plėtros banko ILTE sudėtyje įsteigtas Žaliųjų finansų institutas (ŽFI)³; ŽFI iniciatyva sukurta suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimo platforma – **Tvariųjų finansų forumas**. Ji skirta diskutuoti Lietuvai aktualiausiems tvariųjų (žaliųjų) finansų klausimais, stiprinti viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimą, identifikuoti egzistuojančias problemas ir ieškoti jų sprendimo būdų; atnaujintas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2024 m. spalio 2 d. ir pateiktas Europos Komisijai Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021–2030 m.⁴, numatantis tikslus, siekdama kurių Lietuva prisidės prie sutartų bendrųjų 2030 m. Europos Sąjungos energetikos ir klimato kaitos tikslų įgyvendinimo.

Atsižvelgiant į visus šiuos pokyčius, ŽFI atliko šią Lietuvos jurisdikcijos patrauklumo vystyti tvarų verslą didinimo analizę. Analizė remiasi Tvariųjų finansų forumo bendruomenės išvalgomis, pateiktomis ŽFI vykdytoje apklausoje dėl galimybių paspartinti žaliają transformaciją ir tvaraus verslo steigimą bei plėtrą Lietuvoje, siekiant identifikuoti pagrindinius trukdžius ir galimus jų sprendimus, bei įvairiais šaltiniais, analizuojančiais tvariųjų (žaliųjų) finansų, žaliųjų technologijų, tvaraus verslo situaciją ir perspektyvas Baltijos šalyse ar Vidurio Rytų Europos regione.

Parengtos penkios rekomenduojamos kryptys, kuriomis sistemingai veikiant didėtų paskatos kurti ir plėtoti tvarų verslą, vykdyti verslo žaliają pertvarką Lietuvoje:

- **Didinti tarpinstitucinį bendravimą**, aiškiai įvardinant tvarumo, įskaitant dekarbonizaciją, temos savininką Lietuvoje, taip sutelkiant atsakomybę į vienas rankas;
- **Mažinti administracinę naštą**, kuriant IT įrankius ir kitas viešąsias paslaugas, taip gerinant su tvarumu susijusių duomenų prieinamumą ir kokybę;
- **Didinti finansines/mokestines paskatas žalumui ir pertvarkai**, skatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę pertvarkos ir žaliesiems projektams, kelti ambicingesnius žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimus;
- **Didinti žaliajį finansinį raštingumą ir stiprinti žaliuosius įgūdžius**, didinant žaliųjų profesijų specialistų skaičių;
- **Atliepti išskirtinius savivaldos ir smulkaus bei vidutinio verslo poreikius**, kuriant jiems dedikuotus įrankius ir schemas.

Veiksmų siūlymai pagal šias rekomenduotinas kryptis pateikiami LR Finansų ministerijai.

¹ Lietuvos tvaraus finansavimo strategija,
https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/Strategy_and_Action%20Plan_2021-12-30_small.PDF

² <https://finmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/finansu-rinku-politika/zaliuju-finansu-veiksmu-planas/>

³ <https://finmin.lrv.lt/lt/naujienos/lietuvoje-steigiamas-zaliuju-finansu-institutas/>

⁴ <https://enmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-3/neksvp-atnaujinimas/>

01 Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Rekomenduojama veiklos kryptis:

Didinti tarpinstitucinį bendravimą, aiškiai įvardinant tvarumo temos savininką Lietuvoje, taip sutelkiant atsakomybę į vienas rankas.

Didžioji dalis dabartinių ir būsimų veiklų bei iniciatyvų žaliosios pertvarkos ir tvaraus verslo plėtros srityje Lietuvoje kyla iš ir yra grindžiamos Europos žaliuoju kursu, jo tikslais ir su juo susijusiais Europos Sąjungos (ES) teisės aktais. Strateginiai prioritetai, ambicijos ir numatomi pokyčiai klimato kaitos švelninimo srityje atsispindi įsipareigojimuose, paskelbtuose Nacionaliniame energetikos ir klimato srities veiksmų plane (NEKSVP). Dabartinis NEKSVP apima laikotarpį iki 2030 m., iki 2029 m. sausio Lietuva, kaip ir kitos ES valstybės narės privalės Europos Komisijai pateikti kito laikotarpio (2031–2040 m.) NEKSVP. Svarbu nuosekliai laikytis tikslų ir prioritetų, kad būtų aiškūs dekarbonizacijos tikslai, tvarumo reikalavimai, užtikrintas finansavimas bei palaikomos svarbiausios technologijos, kurios yra reikalingos verslo pertvarkai ir plėtrai.

Politinis stabilumas ir nubrėžtų ilgalaikių strateginių prioritetų laikymasis, besikeičiant politinėms jėgoms, yra esminis veiksnys, didinantis šalies patrauklumą ne tik vietos verslui, investuotojams, bet ir tarptautiniams investuotojams. Nuosekli ir stabili aplinka leidžia įmonėms prognozuoti ir planuoti ilgalaikes iniciatyvas ir reikalingas investicijas joms įgyvendinti (taip mažėja investicijų rizika). Šis veiksnys svarbus ir tiesioginių užsienio investicijų pritraukimui bei minimas Europos Komisijos kas ketvirtį rengiamose apžvalgose⁵. Stabilumas ypač svarbus įmonėms, diegiančioms tvarius sprendimus, kadangi šie projektai dažnai reikalauja investicijų, atsiperkančių tik per ilgą laikotarpį (pvz., infrastruktūros projektai gali atsipirkti per dešimtmečius). Aiškūs ir stabilūs prioritetai bei skaidrus jų įgyvendinimas stiprina verslo pasitikėjimą tvarumo politikos tęstinumu ir pagrįstais pokyčiais. Taigi, siekiant paskatinti Lietuvos verslo žaliąją transformaciją ar užsienio žaliųjų investicijų pritraukimą, politinis nuoseklumas ir stabilumas būtų Lietuvos strateginiu pranašumu.

NEKSVP – ir politikos priemonė, ir investicijų darbotvarkė, brėžianti verslui ir investuotojams ateities perspektyvą. Nacionalinės energetikos ir klimato politikos įgyvendinimo administracinė struktūra Lietuvoje gan sudėtinga: Lietuvos energetikos politiką formuoja ir jos įgyvendinimą koordinuoja Energetikos ministerija, klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo prie jos politikos formavimą ir įgyvendinimą koordinuoja Aplinkos ministerija. Siekiant NEKSVP nurodytų tikslų abi šios ministerijos bendradarbiauja su Finansų, Susisiekimo, Ekonomikos ir inovacijų, Švietimo, mokslo ir sporto, Žemės ūkio, Užsienio reikalų, Krašto apsaugos, Kultūros, Socialinės apsaugos ir darbo, Sveikatos apsaugos ir Vidaus reikalų ministerijomis. Taip pat bendradarbiaujama su atitinkamais komitetais Seime, savivaldybėmis, Lietuvos mokslo taryba, Žaliųjų finansų institutu, valstybės mokslo ir studijų institucijomis, bendrovėmis, organizacijomis ir kitais socialiniais partneriais bei asmenimis⁶.

⁵ https://policy.trade.ec.europa.eu/help-exporters-and-importers/accessing-markets/investment_en
https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-growth-and-jobs/business-environment-and-investment-climate_en

⁶ GALUTINIS ATNAUJINTAS LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINIO ENERGETIKOS IR KLIMATO SRITIES VEIKSMŲ PLANAS 2021–2030 m.,
<https://enmin.lrv.lt/public/canonical/1727959588/5212/Galutinis%20atnaujintas%20NEKSVP.pdf>

Akivaizdu, kad tvarumas peržengia bet kurios vienos Lietuvos ministerijos kompetencijos ribas, todėl nacionalinio tvarumo temos savininko, turinčio holistinį ir strateginį matymą, galinčio „vieno langelio principu“ teikti informaciją apie reguliacinę atitiktį tvarumo klausimais, koordinuoti su tvarumu bei dekarbonizacija susijusius projektus ir iniciatyvas, galbūt net suteikti tokiems projektams prioritetinį statusą (ir taip paspartinti, pavyzdžiui, leidimų dėl įsisteigimo gavimą), atsiradimas taip sutelkiant atsakomybę į vienas rankas galėtų būti svarus Lietuvos konkurencinis pranašumas⁷. Nacionalinio tvarumo temos savininko įsivardinimas ir įgalinimas taip pat užtikrintų sistemingą tvarumo, ypač dekarbonizacijos, finansavimo poreikių ir finansavimo efektyvumo stebėseną. Be to, būtina parengti atsakomybių žemėlapi, kuris leistų aiškiai apibrėžti skirtingų ministerijų ir institucijų vaidmenis bei spręsti egzistuojančias atsakomybės „pilkašias zonas“.

Tuo tikslu, pavyzdžiui, Latvijoje 2023 m. sausio mėn. buvo įsteigta Klimato ir energetikos ministerija⁸, kuriai pavesta stebėti NEKSVP tikslų įgyvendinimą, formuoti NEKSVP vėlesniems planavimo periodams, administruoti viešuosius resursus, nukreiptus į klimato tikslų siekimą, taip užtikrinant tikslingesnę ir sistemingesnę vyriausybės požiūrį į tvarumo politikos formavimą ir įgyvendinimą.

Tuo tarpu Estijoje šioms klausimams dedikuota Klimato ministerija⁹, atsakinga už Estijos klimato, transporto, energijos, mineralinių išteklių, aplinkosauginio sąmoningumo, žuvininkystės ir medžioklės politikos klausimus. Estijos Klimato ministerijos darbas – užtikrinti tvarų ekonomikos augimą, atsižvelgiant tiek į dabartinę, tiek į būsimas kartas, glaudžiai bendradarbiaujant su Ekonomikos ir infrastruktūros ministerija.

Rekomenduojama ir Lietuvoje apsvarstyti galimybę paskirti aiškų strateginį tvarumo temos savininką, ypač atsižvelgiant į tai, kad iki 2030 m. e. mobilumo, energinio efektyvumo, nekilnojamojo turto ir energetikos bei sunkiosios pramonės dekarbonizavimo plėtros dinamikoje pagal dabartinius NEKSVP iš Vidurio Rytų Europos (VRE) regiono šalių didžiausią pažangą turėtų padaryti Lietuva¹⁰.

⁷ <https://www.vz.lt/izvalgos/2024/12/19/lietuvas-konkurencinio-pranasumo-paieskos>

⁸ <https://www.kem.gov.lv/lv/par-mums-0>

⁹ <https://kliimaministeerium.ee/en/ministry-news-and-contact/about-ministry>

¹⁰ Tarp VRE šalių, Lietuva įsipareigojo siekti vieno didžiausių išmetamųjų teršalų mažinimo rodiklių sektoriuose, kurie nepriklauso ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemai (ETS), t. y. daugiausia transporto ir statybos pramonėje (maždaug dvigubai daugiau nei VRE vidurkis). Tai rodo finansavimo potencialą projektams, skatinantiems e. Transportą ir energijos vartojimo efektyvumą bei gilų nekilnojamojo turto modernizavimą. International Sustainable Finance Centre (ISFC) Diagnostic Scoping Report „SUSTAINABLE BANKING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE“, 2025, <https://www.isfc.org/https://www.isfc.org/sustainable-banking-cee>

02 Duomenys ir administracinė našta

Rekomenduojama veiklos kryptis:

Mažinti administracinę naštą kuriant IT įrankius ir kitas viešąsias paslaugas, taip gerinant su tvarumu susijusių duomenų prieinamumą ir kokybę.

Mario Draghi savo 2024 m. rugsėjo mėn. paskelbtoje ataskaitoje apie Europos konkurencingumo ateitį¹¹ pažymi su tvarumu susijusio ES reguliavimo kompleksiskumą ir iš to kylančią administracinę naštą. Kaip teigiama ataskaitoje (B dalies 2 skyriaus 5 poskyris), ES tvarumo ataskaitų teikimo ir išsamaus patikrinimo sistema yra pagrindinis reguliacinės naštos šaltinis įmonėms visoje ES, kurį dar labiau padidina tai, kad trūksta gairių, kurios palengvintų sudėtingų taisyklių taikymą ir paaiškintų įvairių teisės aktų sąveiką. Be to, per didelės atitikties (angl. over-compliance) (pvz., per detalių ataskaitų teikimo) rizika egzistuoja visoje vertės grandinėje. To priežastimis nurodomi neaiškūs ir nevienodai vartojami apibrėžimai. Taip pat trūksta aiškumo, pavyzdžiui, dėl principo „Nedaroma reikšminga žala“ taikymo ES taksonomijoje ir jo suderinimo su ES biudžeto vertinimu, sudėtingos šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) apskaitos metodikos, nesuderintų skirtingų, bet susijusių ataskaitų teikimo reikalavimų terminų ir formatų.

Šioms problemoms spręsti Draghi ataskaitoje rekomenduoja kurti įrankius (ypač programinių sprendimų), kurie leistų efektyviai ir vienodai apskaičiuoti tvarumo balus (B dalies 1 skyriaus 4 poskyris). Taip pat akcentuojama būtinybė visoms įmonėms nuo pačių didžiausių iki mikro lygio sudaryti sąlygas atskleisti tvarumo informaciją, taip leidžiant joms išnaudoti tvarumo (žalumo) suteikiamą pranašumą (angl. green premium).

Siekiant didinti Lietuvos jurisdikcijos patrauklumą vystyti tvarų verslą, rekomenduojama kuo greičiau atsižvelgti į Draghi ataskaitoje išvardintas su tvarumo reguliavimu susijusias problemas. Pradėti reikėtų nuo tvarumo sąvokų žodyno sukūrimo bei vieningos ŠESD apskaitos metodikos parengimo kartu su nacionalinių emisijų faktorių, naudotinių apskaitant ŠESD emisijas Lietuvoje, reguliariai atnaujinamu sąrašu (pvz., kaip tai yra daroma Jungtinėje Karalystėje (JK), kur kasmet Energetinio saugumo ir klimato kaitos departamentas skelbia išmetamųjų teršalų perskaičiavimo koeficientus, kuriuos JK ir JK veikiančios tarptautinės organizacijos turi naudoti ŠESD emisijų atskaitomybei¹²). Taip pat rekomenduojama apsvarstyti Nacionalinės ŠESD skaičiuoklės kūrimą (pvz., praplečiant ir papildant 2024 m. trijų Baltijos šalių bankų asociacijų iniciatyva sukurtą ŠESD emisijų skaičiuoklę įmonėms¹³).

¹¹ https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

¹² <https://www.gov.uk/government/publications/greenhouse-gas-reporting-conversion-factors-2024>

¹³ <https://www.lba.lt/lt/tvarumas/sesd-emisiju-skaiciuokle>

Siekiant mažinti administracinę naštą bei užsitikrinti konkurencinį pranašumą, būtina kuo greičiau strateginiu lygiu sutarti dėl aiškių ir stabilių tvarumo (žalumo) ir žaliosios pertvarkos prioritetų ir sukurti bei įpareigoti vadovautis vieninga projekto tvarumo (žalumo) vertinimo metodika nepriklausomai nuo projekto finansavimo šaltinio. Kalbant apie dekarbonizaciją, vieningas pertvarkos projektų vertinimas neįmanomas be sektorinių planų ir IT įrankių, kurių pagalba taptų aišku, kodėl ir kaip konkreti investicija yra žalia ir/arba prisidedanti prie įmonės ar organizacijos žaliosios pertvarkos. Rekomenduojama nedelsiant tam skirti resursų.

Taip pat su tvarumo reguliavimu susijusią administracinę naštą ženkliai sumažintų tiek verslui, tiek finansuotojams be papildomų administracinių kaštų prieinamos viešosios paslaugos Tvarumo duomenų bazės, veikiančios „vienos užklausos“ principu (kai iš visų atvertų registrų duomenys apie regioną, sektorių ar įmonę ištraukiami vienu prisijungimu), sukūrimas. Ši paslauga turėtų būti sukurta naudojantis esama nacionaline IT infrastruktūra. Jei į šią tvarumo duomenų bazę automatiškai būtų surenkami visi viešuose registruose jau esantys su tvarumu susiję įmonės ar organizacijos duomenys (pvz., informacija apie įmonės turimų pastatų energinį efektyvumą, darbuotojų atlygį), kartu integruojant detalią klimato kaitos rizikų stebėseną ir scenarijų analizę bei įmonės vykdomų tvarių (žalių) investicijų efektyvumo stebėseną, administracinė tvarumo atskaitomybės našta Lietuvoje sumažėtų keleriopai. Tai pasiekama atvėrus elektros tiekėjų, šilumos tiekėjų duomenis, automobilių registrus ir kt.

Taip pat, siekiant užtikrinti vienodas galimybes visiems verslams pasinaudoti tvarumo (žalumo) pranašumu, būtina kurti paskatas įmonėms, kurioms pagal ES teisės aktus tvarumo informacijos atskleidimas neprivalomas, tvarumo informaciją atskleisti, ir teikti paramą tam padaryti. Kadangi su didžiausiais iššūkiais šiuo klausimu susiduria smulkus ir vidutinis verslas (SVV), daugiau SVV poreikiai aptariami prie paskutinės šioje analizėje pateiktos rekomenduojamos veiklos krypties.

03 Finansinės/mokestinės paskatos žalumui ir pertvarkai

Rekomenduojama veiklos kryptis:

Didinti finansines/mokestines paskatas žalumui ir pertvarkai, skatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę pertvarkos ir žaliams projektams, kelti ambicingesnius žaliųjų viešųjų pirkimų reikalavimus.

Didinant patrauklumą verslo pertvarkai ir tvaraus verslo steigimui bei plėtrai, itin svarbus reikalavimų aiškumas ir finansavimo (tiek iš viešų, tiek iš privačių šaltinių) susiejimas su šiais reikalavimais. Todėl be ankstesnėje rekomendacijoje minėtos paramos įmonėms atskleisti tvarumo informaciją, vertėtų apsvarstyti galimybes dotuoti norimų technologijų (tokių, kaip atsinaujinantys ištekliai ir išmanūs energijos kaupimo, įkrovimo sprendimai) ir verslo tipų plėtrą ar/ir numatyti mokestines lengvatas įmonėms, kurių veikla atitinka nacionalinius strateginius tikslus ir prioritetus tvarumo (žalumo) srityje.

Draghi ataskaitoje¹⁴ nurodoma, kad nacionalinių subsidijų schemų, kuriomis namų ūkiai, įmonės bei vartotojai skatinami pirkti švarias technologijas, jas kurti ir investuoti į jų diegimą, sukūrimas prisideda prie jurisdikcijos konkurencingumo didinimo. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos vyriausybės skola nesiekia 50 % šalies bendrojo vidaus produkto (BVP), Lietuva vertinama kaip viena valstybių, turinčių didžiausią papildomą pajėgumą remti žaliąją pertvarką ir tvaraus verslo plėtrą iš nacionalinių viešųjų šaltinių.¹⁵ Taip pat finansinėms ir mokestinėms paskatoms žalumui ir pertvarkai turėtų ir toliau būti naudojamos gaunamos pajamos iš ES Apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos (ATLPS) bei kitų ES finansavimo šaltinių.

Siekiant stiprinti žalių produktų plėtrą, rekomenduojama numatyti daugiau skatinimo priemonių, tokių kaip valstybės garantijos, palūkanų kompensavimas ar grąžos ribojimo (angl. return caps) mechanizmai. Bendradarbiaujant su kitomis finansinėmis institucijomis (pvz., EIB, EIF, EBRD) ir vietiniais bankais, nusistatę aiškius prioritetus, nacionalinės institucijos galėtų kartu su rinka pasiūlyti konkrečius finansinius produktus, kurie būtų lengviau prieinami tiek smulkiam ir vidutiniam verslui, tiek didesniems transformacijos projektams.

Be to, institucijoms vertėtų aktyviau imtis lyderystės kuriant tvarius finansinius produktus, kuriuos būtų galima derinti su privačiu kapitalu ir siūlyti rinkai – tiek per nacionalinius finansuotojus, tiek per bendradarbiavimą su tarptautinėmis finansų institucijomis. Tokie produktai galėtų būti nukreipti į strategines žaliąsias sritis, pvz., energijos transformaciją, žiedinę ekonomiką ar pastatų modernizavimą.

Taip pat siūloma inicijuoti savanorišką nacionalinę iniciatyvą tarp pagrindinių finansų rinkos dalyvių (bankų ir fondų valdytojų) pasirašant įsipareigojimus skatinti žalių ir tvarių finansinių produktų sklaidą. Tokia iniciatyva galėtų apimti bendrus tikslus dėl portfelių dekarbonizacijos tarpinių etapų, žaliųjų (tvarių) produktų apimčių (pvz., portfelio procentinių dalių), taip kuriant bendrą kryptį visai rinkai.

¹⁴ https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

¹⁵ International Sustainable Finance Centre (ISFC) Diagnostic Scoping Report „SUSTAINABLE BANKING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE“, 2025, <https://www.isfc.org/https://www.isfc.org/sustainable-banking-cee>

Rekomenduojama ir aktyviau skatinti bei šviesti rinką apie angl. sustainability-linked loans (SLL) ir angl. sustainability-linked bonds (SLB) instrumentus. Šie produktai yra gerai išvystyti tarptautiniu mastu, tačiau Lietuvoje dar nėra plačiai siūlomi, taigi, jų įtraukimas į rinkos pasiūlą galėtų tapti vienu greičiausių būdų didinti tvarių finansinių instrumentų prieinamumą ir matomumą.

Didėjant valstybės paskatoms žaliajai pertvarkai ir tvaraus verslo plėtrai, auga ir pertvarkos bei tvarių projektų finansavimas iš privačių finansuotojų, finansuojant projektus kartu su viešosiomis lėšomis, ar skolinant lėšas įvairiomis formomis tiesiogiai. Šiuo klausimu Lietuva irgi įvardinama kaip viena daugiausiai galimybių tvariųjų (žaliųjų) finansų plėtrai turinti valstybė VRE regione.¹⁶

Valstybės biudžeto išlaidų, atitinkančių žaliųjų išlaidų požymį, stebėsena ir tikslų nusistatymas šioje srityje bei Lietuvos valstybės žaliųjų obligacijų išleidimas bei skatinimas (pvz., kompensuojant su žaliųjų obligacijų išleidimu pagal Europos žaliųjų obligacijų standartą susijusias išlaidas arba suteikiant garantiją) Lietuvos įmones išleisti žaliąsias obligacijas taip pat padėtų Lietuvai sparčiau pereiti prie tvarios ekonomikos bei paskatintų tvaraus verslo plėtrą šalyje. Kol kas nė viena iš VRE šalių nenaudoja žaliojo biudžetavimo, taigi sėkmingas tokio ženklavimo įdiegimas Lietuvoje galėtų tapti pranašumu prieš kitas regiono valstybes.

Siekiant užtikrinti pasitikėjimą žaliųjų finansinių instrumentų poveikiu ir suderintumą, rekomenduojama stiprinti jų susiejimą su ES taksonomija. Šiuo metu finansų rinkos dalyviai, vertindami žalių produktų atitikimą, neretai taiko skirtingus ar ne iki galo suderintus kriterijus, o DNSH („nedarymo reikšmingos žalos“) principas dažnai nėra taikomas žalių paskolų ar obligacijų ženkliniame. Reikėtų sukurti vieningą žalių finansinių produktų kategorizavimo sistemą, pagrįstą ES taksonomijos principais, kuri užtikrintų skaidrumą ir išvengtų „žaliojo smegenų plovimo“ (angl. greenwashing) rizikos. Aiškūs ir suderinti standartai ne tik didintų investuotojų pasitikėjimą, bet ir prisidėtų prie rinkos brandos.

Taip pat rekomenduojama dar labiau skatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę (VPSP) pertvarkos ir žaliesiems projektams. Siekiant didinti patrauklumą VPSP, būtina ir toliau paprastinti VPSP reglamentuojančius teisės aktus, tobulinti ir dar labiau standartizuoti procedūras VPSP projektų rengimui¹⁷.

Rekomenduojama ir žaliųjų pirkimų peržiūra, ambicingiau tikslinant (pvz., susiejant su ES Taksonomija) prekių ir paslaugų žalumo kriterijus, didinant jų privalomumą ir labai tiksliai sukalibruojant žalumo kriterijaus sąveiką su mažiausios kainos kriterijumi. Būtent tai, kad žaliuosiuose viešuosiuose pirkimuose kaina nebebus svarbiausias tiekėjų atrankos kriterijus, numato ir Poveikio klimatui neutralizavimo pramonės aktas (angl. Net-Zero Industry Act, NZIA)¹⁸, todėl greitas ir sklandus šio reikalavimo perkėlimas yra būtinas.

Būtinybė nedelsiant pradėti taikyti ekonomiškai naudingiausio pasiūlymo principą (angl. Most Economically Advantageous tender, MEAT), kai perkančioji organizacija atsižvelgia į kriterijus, atspindinčius pasiūlymo kokybinius, techninius ir tvarumo aspektus, teikiamus be kainos, priimant sprendimą dėl sutarties sudarymo, akcentuojama ir Draghi ataskaitoje (B dalies 1 skyriaus 4 poskyris). Ambicijos žaliuosiuose viešuosiuose pirkimuose galėtų būti įgyvendinamos, pavyzdžiui, ekonominiam pasiūlymų vertinimui taikant koregavimo koeficientus, pagrįstus per gyvavimo ciklą išmetamų ŠESD kiekiu, arba nustatant šešėlines su kiekvienu pasiūlymu susijusių ŠESD kainas. Vis dėlto viešuosiuose pirkimuose daugiau dėmesio skiriant tam, ką pirkti, reikėtų vengti administracinės naštos didinimo. Svarbu užtikrinti kiek įmanoma standartizuotus sutartinius procesus ir automatinį duomenų, susijusių su tvarumu, įtraukimą, kai ši informacija (pvz., apie ŠESD kiekį) jau yra prieinama atvertuose registruose.

¹⁷ Pažymime, kad 2024 m. gruodžio 5 d. įsigaliojo Viešojo ir privataus sektorių partnerystės projektų rengimo ir įgyvendinimo taisyklių nauja redakcija, kuria tobulinamas VPSP procesas, atsisakoma perteklinių ir pridėtinės vertės nekuriančių procedūrų ir kt. Naujoji redakcija vertinama teigiamai, tačiau rekomenduojama dar labiau paprastinti VPSP procesą būtent pertvarkos ir žaliems VPSP projektams.

<https://www.pplietuva.lt/lt/naujienos/gruodzio-5-d-isigaliojo-vpsp-taisykliu-pakeitimai-ka-reikia-zinoti>

¹⁸ https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/net-zero-industry-act_en

04 Žaliasis finansinis raštingumas ir žalieji įgūdžiai

Rekomenduojama veiklos kryptis:

Didinti žaliąjį finansinį raštingumą ir stiprinti žaliuosius įgūdžius, didinant žaliųjų profesijų specialistų skaičių.

Finansinio raštingumo lygis Lietuvoje šiuo metu yra gana žemas¹⁹ – Lietuva atsilieka nuo kitų Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) šalių vidurkio. Tokios pačios tendencijos galioja ir tvarių (žaliųjų) finansų suvokimui. Pagal jaunimo finansinį raštingumą Lietuva užima antrą vietą tarp kitų Baltijos šalių po Estijos²⁰. Baltijos šalyse finansiškai raštingiausi Estijos jaunuoliai turi ir daugiausia žinių apie paramą žmogaus teisėms, kovą su korupcija ir klimato kaita, gyvūnų teisių apsaugą bei vandens taršos mažinimą. Ekspertų teigimu, finansinis raštingumas leidžia suvokti žmonėms tikrąją jų įsigyjamų prekių kainą ir įvertinti daromą įtaką mus supančiai aplinkai, todėl finansinio bei žaliojo finansinio raštingumo didinimas yra nepaprastai svarbus kuriant tvarią ir atsparią ekonomiką ir finansų rinką. Be to, žaliųjų įgūdžių ir žaliųjų finansų raštingumo stiprinimas turi būti atskirtos, bet viena kitą papildančios temos. Reikia aiškesnio sąvokų apibrėžimo ir tikslesnio rekomendacijų sukonkretinimo. Žalieji įgūdžiai turi apimti ne tik techninius gebėjimus, bet ir mąstymo pokytį bei vertybinį ugdymą – ypač viešajame sektoriuje ir tarp sprendimų priėmėjų.

Finansinis ir žaliasis raštingumas yra vienos svarbiausių darnios visuomenės vystymosi priemonių, kurias turime sąmoningai ugdyti. Tam būtinos tiek švietimo sistemos pertvarka, įtraukiant tvarumą į visus mokymosi lygius, tiek reguliarios informacinės kampanijos, naudojant nacionalinius transliuotojus, skatinančios tvariau vartoti bei kaupti investicijas į žaliąją pertvarką ir tvarius (žalius) projektus. Ilguoju laikotarpiu rekomenduojama parengti nacionalinę žaliojo švietimo strategiją, joje numatant regioninių kompetencijų centrų ir inovacijų klasterių steigimą, paskatas tyrimams bei inovacijoms, resursus visuomenės požiūriu į tvarumą kaip esminį ekonominės gerovės elementą formavimui.

Taip pat būtina užtikrinti pakankamas paskatas žaliųjų įgūdžių įgijimui ir plėtrai. Tarptautinė darbo organizacija skaičiuoja, kad atsinaujinančios elektros energijos sritis sukurs 2,5 mln. naujų darbo vietų, o perėjimas prie žiedinės ekonomikos principų – dar 6 mln. Žaliaisiais įgūdžiais vadinami gebėjimai įgalinantys ekonomikos transformaciją tvarumo link – jie suteikia žinių, kaip valdyti taršą, imtis aplinkosauginių pokyčių, vykdyti tvarius pirkimus ar įgyvendinti energijos taupymo priemones. EBPO šalyse žaliosios darbo vietos sudaro 18 proc. viso užimtumo.²¹ Lietuva šiame kontekste – tarp pirmaujančių valstybių, nes Lietuvoje žaliųjų darbo vietų dalis siekia 28 proc., o Vilniaus regione net 35 proc. (aukščiausias rodiklis tarp visų EBPO regionų).

¹⁹ <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuviu-finansinis-rastingumas-per-beveik-desimtmeti-suprastejo>

²⁰ <https://www.viko.lt/lietuvos-mokslininku-tyrimas-parode-kurios-baltijos-salies-jaunuoliai-yra-finansiskai-rastingiausi/>; Gedvilaitė, D., Gudaitis, T., Lapinskienė, G., Brazaitis, J., Žižys, J., & Podvieszko, A. (2022). Sustainability Literacy and Financial Literacy of Young People in the Baltic States. Sustainability, 14(21), 14013. <https://doi.org/10.3390/su142114013>

²¹ <https://www.lic.lt/inovaciju-sekmes-dedamoji-zaliosios-darbo-vietos/>

Nepaisant aukštų žaliųjų darbo vietų rodiklių, tam tikrų specializacijų žaliųjų kvalifikuotų specialistų Lietuvoje vis dar trūksta. Taip pat daugeliui tradicinių pramonės šakų darbuotojų trūksta reikiamų žinių ir įgūdžių prisitaikyti prie žaliųjų technologijų integravimo.²² Be to, nėra vieningos aiškos žaliųjų įgūdžių klasifikacijos, taikomos įvairiuose sektoriuose ir profesijose, todėl sunku įvertinti esamus darbuotojų žaliuosius įgūdžius ir nustatyti reikalingus papildomus mokymus, trūksta išsamių tyrimų, leidžiančių įvertinti žaliųjų įgūdžių poreikį įvairiuose Lietuvos ekonomikos sektoriuose ir regionuose.

Rekomenduojama nubrėžti prioritetus žaliųjų įgūdžių ugdymui aiškiai identifikuojant būtinų įgūdžių poreikį ir strategines kryptis, paraleliai sprendžiant Lietuvos švietimo sistemos fragmentiškumo, kai sprendimai priimami vertikalčiai ir įgyvendinami centralizuotai, o horizontalus bendradarbiavimas priimant sprendimus ir dalijantis atsakomybę yra ribotas, problemą.

Žaliųjų įgūdžių ugdymas akcentuojamas ir Draghi ataskaitoje²³ kaip būtinas jurisdikcijos konkurencingumo elementas, todėl visų lygių mokymo programose reiktų dėmesį sutelkti į žaliosios pertvarkos įgūdžių ugdymą, ypač gamtos mokslų, geografijos, matematikos, ekonomikos ir technologijų dalykuose; ir integruojant tvarumą kaip pagrindinį visų mokymo programų aspektą (B dalies 2 skirsnio 5 skyrius).

Taip pat būtina skirti dėmesio regionams, kur, nors ir yra siekis diegti tvarumo (žalumo) praktikas, trūksta išsamos informacijos ir praktinių įgūdžių, ypač mažesnėse bendruomenėse.²⁴ Mokymai, skirti žaliosioms praktikoms, būtent regionų bendruomenėms yra labai reikalingi, nes jie padeda užpildyti žinių spragas ir suteikia įrankius, kurie būtini efektyviai ir tvariai veiklai vystyti. Taip pat rekomenduojama apsvarstyti finansinės paramos žaliųjų įgūdžių įgijimui ir giliniui regionuose galimybę, siekiant užtikrinti, kad ir Lietuvos regionai būtų patrauklūs tvariam verslui.

²²<https://kurklt.lt/en/projects/strengthening-and-developing-green-skills-in-lithuania-in-response-to-the-needs-of-the-green-economy>

²³https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

²⁴ <https://lisva.org/kaip-zalieji-igudziai-gali-padeti-verslininkams-regionuose/>

05 Dėmesys savivaldai ir SVV

Rekomenduojama veiklos kryptis:

Atliepti išskirtinius savivaldos ir smulkaus bei vidutinio verslo poreikius kuriant jiems dedikuotus įrankius ir schemas.

Lietuvos regionai susiduria su informacijos apie tvarumą (žalumą) ir pertvarką, praktinių įgūdžių bei finansinių resursų stygiu, ypač mažesnėse bendruomenėse. Dėl nepilnai išvystytos fiskalinės decentralizacijos, investicijos į verslo žaliąją pertvarką, tvaraus verslo pritraukimą ir plėtrą nemažai daliai Lietuvos savivaldybių tampa dideliu iššūkiu. Lietuva atsilieka nuo pažangiausių ES šalių pagal fiskalinę decentralizacijos lygį: Lietuvos savivaldybės turi ribotą finansinį savarankiškumą, nors joms suteikiamos tam tikros pajamų rinkimo teisės, tačiau didelė dalis savivaldybių finansavimo priklauso nuo centrinės vyriausybės skiriamų dotacijų ir subsidijų (Lietuvoje vietos valdžios priklausomybė nuo dotacijų yra didžiausia tarp EBPO šalių), o tai riboja vietos valdžios institucijų galimybę savarankiškai spręsti finansavimo klausimus ir nukreipti išteklius į svarbiausius vietos poreikius.²⁵

Siekiant vienodų sąlygų visoms savivaldybėms užtikrinimo, rekomenduojama apsvarstyti savivaldybių žaliųjų investicijų fondo steigimą. Tokia iniciatyva, pavyzdžiui, sėkmingai veikia Kanadoje²⁶, kur tokio fondo pagalba Kanados vyriausybė padeda savivaldai remti žaliąją pertvarką ir tvarias investicijas bei gilinti tvarumo kompetencijas ir įgūdžius vietos bendruomenėse.

Savivaldybės svariai prisideda prie ŠESD kiekio mažinimo, rengdamos ir įgyvendindamos darnaus judumo miestuose planus, siekdamos atsinaujinančių energijos išteklių diegimo tikslų, nustatytų centrinio šildymo specialiuose planuose.²⁷ Rekomenduojama ir toliau remti savivaldybes joms vykdamas ŠESD kiekio stebėseną, tobulinti tam skirtas metodikas ir kurti IT įrankius savivaldos tvarumo informacijos surinkimui ir apdorojimui, finansuojant metodikų ir įrankių kūrimą iš centrinės vyriausybės ir ES fondų lėšų.²⁸

Svarbu pažymėti, kad žiedinės ekonomikos pamatas – regionai, todėl būtina stiprinti ir žiediško stebėseną savivaldybių lygiu ir užtikrinti paramą (dotacijomis, mokestinėmis lengvatomis) „žiedą uždarančių“ sprendimų diegimui bei regioninių inovacijų klasterių, centrų steigimui.

²⁵ Danilevičius, L., Ekonomikos gaivinimo iššūkiai Lietuvoje, 2024 m.
<https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:202528486/datastreams/MAIN/content>

²⁶ <https://greenmunicipalfund.ca/>

²⁷ GALUTINIS ATNAUJINTAS LIETUVOS RESPUBLIKOS NACIONALINIO ENERGETIKOS IR KLIMATO SRITIES VEIKSMŲ PLANAS 2021–2030 m.,
<https://enmin.lrv.lt/public/canonical/1727959588/5212/Galutinis%20atnaujintas%20NEKSVP.pdf>

²⁸ 2024 m. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos užsakyta atliekant projektą „Klimatui neutralių savivaldybių gairių parengimas“ buvo sukurta skaičiuoklė skirta apskaičiuoti savivaldybės ribose išmetamą ŠESD kiekį. Skaičiuoklė paremta plačiausiai naudojamomis tarptautinėmis metodinėmis rekomendacijomis ir ŠESD pėdsako skaičiavimo standartais, tokiais kaip ŠESD protokolu ir jo standartu bendruomenėms. Rekomenduojama skaičiuoklę tobulinti automatizuojant duomenų į skaičiuoklę pateikimą, taikant nacionalinius ŠESD faktorius, ir pan.
<https://klimatokaite.lt/visuomenei/skaiciuokles/sesd-ismetimu-skaiciuokle-savivaldybems/>

Atsižvelgiant į savivaldybių svarbų vaidmenį įgyvendinant klimato kaitos švelninimo ir prisitaikymo priemones bei žiedinės ekonomikos principus, siūloma apsvarstyti galimybę kiekvienoje savivaldybėje įsteigti klimato tvarumo koordinatoriaus pareigybę. Tokios pareigos įsteigimas padėtų savivaldybėms veikti pagal „vieno langelio“ principą – teikti metodinę, informacinę ir organizacinę pagalbą vietos verslui, bendruomenėms ir viešajam sektoriui klimato neutralumo, žiedinės ekonomikos bei kitais su tvarumu susijusiais klausimais.

Taip pat rekomenduojama kurti ir dedikuotas metodikas bei įrankius ir paramos schemas smulkios ir vidutinio verslo (SVV) pertvarkai bei tvarioms (žalioms) investicijoms. Kaip pažymima Draghi ataskaitoje²⁹, su tvarumu susijusio reguliavimo našta SVV yra proporcingai didesnė, lyginant su didesnėmis įmonėmis. Siekiant didinti patrauklumą Lietuvoje veikti tvariam (žaliam) SVV, būtina mažinti SVV tenkančią su tvarumu susijusią administracinę naštą. Tuo tikslu rekomenduojama dedikuoti „vieno langelio kaupti SVV tvarumo duomenims Lietuvoje, teikti metodinę ir techninę pagalbą kuriant tvarumo kompetencijų klasterius, konsultacinius biurus regionuose, kur SVV pagrindė vykdo veiklą, funkcijas nacionaliniam tvarumo temos savininkui (kurį rekomenduojama identifikuoti pagal pirmąją rekomendaciją).

Rekomenduojama apsvarstyti lengvatų arba kitokių paskatų tvariam (žaliam) arba žaliosios pertvarkos tikslus sėkmingai vykdančiam SVV galimybę (pvz., taikant pirmumo balus viešuose pirkimuose toms įmonėms, kurios tenkina žalumą, tvarumo atskaitomybės reikalavimus).

Pažymėtina, kad kalbant apie privatų finansavimą tvariam arba persitvarkančiam SVV, VRE regione bankai dažniausiai teikia paskolas SVV energijos vartojimo efektyvumo didinimui (tai apima investicijas į atsinaujinančią energiją, e. mobilumą, energijos vartojimo efektyvumo didinimą pastatuose, proceso linijas, mašinas ar įrangą), remiamas subsidijavimo schemomis, suderintomis su ES ar kitomis tarptautinėmis organizacijomis.³⁰ Rekomenduojama ir toliau tęsti tokias subsidijavimo schemas, kai siekiama spręsti aplinkosaugos ir socialines problemas, tokias kaip žiedinė ekonomika, tvarus/ekologinis žemės ūkis, tvarus ir (arba) įperkamas būstas, siekiant užtikrinti, kad Lietuva išliktų patraukli vieta kurti tvarų verslą ir diegti naujausias žaliąsias technologijas.

²⁹ https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en

³⁰ International Sustainable Finance Centre (ISFC) Diagnostic Scoping Report „SUSTAINABLE BANKING IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE“, 2025, <https://www.isfc.org/https/wwwisfcorg/sustainable-banking-cee>

Žalia šviesa Lietuvos ekonomikai